

УДК 37.091.12.011-051(377.6)+005.336.2+005.963
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-1.18>

Л. М. Ликтей

методист, викладач, спеціаліст вищої категорії
Івано-Франківського коледжу
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

У статті проаналізовано компоненти, критерії та рівні сформованості методичної компетентності, визначено їхню роль у професійному зростанні викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів, вплив на студентів. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розкрито сутність компонентів, критеріїв та рівнів, оскільки нова освітня парадигма зорієнтована на розвиток особистості. Крізь призму науково-методологічних засад обґрунтовано основні погляди на структуру розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін. Розглянуто критерії методичної компетентності, за якими відстежувався рівень розвитку досліджуваного явища. Нами проаналізовано та подано погляди дослідників щодо розвитку методичної компетентності викладачів, оскільки більшість науковців розглядають її як чітко структуровану систему компонентів. У статті окреслено розмаїття ідей та напрацювань у контексті активного застосування компонентів у сучасному освітньо-професійному просторі. Значну увагу приділяємо конкретизації основних компонентів, критеріїв та рівнів сформованості розвитку методичної компетентності, адже визначені компоненти характеризують ті особисті якості, які є невід'ємними показниками педагогічної професії.

Беручи до уваги сутність розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін в освітній галузі, ґрунтуючись на науково-методичних дослідженнях в області вивчення розвитку методичної компетентності загалом та підготовки майбутніх фахівців (вчителів) зокрема, враховуючи особливості педагогічної професії та педагогічної діяльності викладачів педагогічних коледжів, спробуємо означити компоненти, критерії та рівні розвитку методичної компетентності викладачів у процесі підготовки студентів педагогічних спеціальностей.

На нашу думку, кожен із компонентів включає низку функцій, опанування яких дає змогу викладачам удосконалювати методологічні знання, діагностичні, прогностичні, організаційні вміння та навички. Спираючись на науково-методичні дослідження, констатуємо той факт, що складники компонентів методичної компетентності являють собою інтеграційні характеристики, які належать до системи науково-теоретичної та методичної обізнаності викладачів педагогічних коледжів.

Ключові слова: компетентність, методика, методична компетентність, розвиток методичної компетентності, компоненти, критерії, викладач гуманітарних дисциплін, педагогічний коледж.

Постановка проблеми. Нині суспільство прагне до активнішої реалізації компетентнісного освітнього вектору. Тому одним із пріоритетних завдань сучасної освіти вважаємо вдосконалення розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів. Отже, вагомого значення набуває потреба вивчення та аналізу компонентів, критеріїв та рівнів сформованості методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття питанню формування, розвитку та вдосконалення методичної компетентності викладачів та педагогів присвячено цілу низку праць таких науковців: О. Семенов, А. Мормуль, О. Бігич, Ю. Присяжнюк, Н. Бібік, О. Пометун, Н. Остапенко, В. Шуляра, Г. Токмань, С. Вітвицької, А. Ситченка та ін. У наукових дослідженнях О. Цюняк, Н. Тарасекової, В. Хомича,

А. Волощук, та інших фундаторів педагогічної думки чіткого визначення набувають компоненти, критерії та рівні сформованості розвитку методичної компетентності. Під компонентами, критеріями та рівнями сформованості методичної компетентності розуміємо взаємозв'язані певні складники, наявність яких утворює високий рівень методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні важливості компонентів, критеріїв та рівнів сформованості методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін у педагогічних коледжах у світлі змін сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Наукові розвідки доводять, що є різні варіанти класифікацій компонентів, критеріїв та рівнів сформованості методичної компетентності, які виявляють її багатогранну структуру, відображають тісний зв'язок із

професійною компетентністю викладачів гуманітарних дисциплін. Думки науковців щодо означеної теми дещо різняться. Однак спільними є твердження, що методична компетентність є однією із ключових компетентностей професійної спрямованості викладачів гуманітарних дисциплін, окремим видом їхньої професійної компетентності. Більшість учених розглядають методичну компетентність викладачів через оволодіння ними цілої низки компонентів: знань, умінь, навичок з урахуванням індивідуальних якостей особистості як викладачів, так і студентів. Так, А. Волощук виокремлює такі компоненти методичної компетентності: *методична грамотність*, яка ґрунтується на методичних знаннях, відповідних вміннях і навичках; *методичне мислення*, яке взаємопов'язане з педагогічним, креативним і соціальним мисленням; *методична рефлексія* як важливий стимул до самовдосконалення майбутніх педагогів-гуманітаріїв засобами самопізнання, саморозвитку, самоосвіти та самовиховання; *методична культура* [1, с. 8]. Головною характеристикою таких якостей вважаємо важливість набуття у процесі викладання навчальних дисциплін практичного досвіду, його застосування на практиці.

Натомість В. Хомич на основі професійної компетентності виділяє низку компонентів, котрі, на нашу думку, мають прямий зв'язок із компонентами методичної компетентності: *мотиваційно-ціннісний компонент* (усвідомлення значення педагогічної праці, потреби в її вдосконаленні, формування ієрархічної системи ставлень до процесу професійної діяльності та її результатів); *змістово-евристичний компонент* (суть і специфіка теоретичної і практичної підготовки педагога, що становить основу створення нових моделей педагогічної праці); *процесуально-діяльнісний компонент* (методи та способи реалізації професіоналізму педагога, особливості втілення оригінальних задумів та ідей у процесі педагогічних впливів) [9, с. 18–22]. Аналіз наукової літератури показує, що критеріями мотиваційно-ціннісного компонента методичної компетентності викладачів є сукупна система ціннісних орієнтацій, які включають мотиваційне підґрунтя систематичного росту професійно-методичної діяльності та кар'єрного зростання.

Цікавою є думка дослідниці О. Цюняк, котра зазначає, що від рівня сформованості методичної компетентності викладача залежить і рівень сформованості професійно-методичної культури майбутніх учителів початкової школи. У своїх доробках науковець виокремлює такі компоненти: *ціннісний компонент*, критерієм якого є система ціннісних орієнтацій викладача, *мотиваційний компонент*, критерієм якого є мотивація до розвитку професійної діяльності, та *особистісний*

компонент, який проявляється через цілу низку здібностей до творчого саморозвитку [10, с. 101]. Поділяємо думку вченої, оскільки вважаємо, що, викладаючи дисципліни гуманітарного спрямування, викладачі педагогічних коледжів розвивають методичну компетентність та підвищують свою професійність.

Завдяки діагностичному інструментарію бачимо, що динаміка зростання професійності викладача за умови достатньої мотивації набуває неабиякого розвитку методичної компетентності, забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення його особистості в процесі професійно-методичної діяльності, активізує методично-особистісний інструмент фахівця, який забезпечує ефективне виконання посадових обов'язків провадження професійної діяльності.

Разом із тим учена С.В. Івашнова зазначає, що структура методичної компетентності вчителів іноземної мови становить сукупність таких компонентів: *технологічний*, який супроводжує дидактичні вміння та навички, вміння проводити заняття, навички використання дидактичних ігор, психолого-педагогічного прогнозування успішності навчальної діяльності на основі психологічного тестування; *когнітивний*, який забезпечує знання психолого-педагогічних особливостей студентів, знання іноземної мови, дидактики початкової школи та методики навчання іноземної мови; *особистісно-мотиваційний*, який забезпечує емоційне ставлення, бажання, зацікавленість у роботі, ставлення до підвищення кваліфікації, самоосвіти. На думку науковця, підвищення методичної компетентності відбувається з дотриманням певних етапів (діагностичного, організаційного та формотворчого), кожен з яких має своє змістовне наповнення. Діагностичний етап передбачає вибір діагностичної методики для визначення рівнів окремих компонентів методичної компетентності, безпосередньо діагностику та уточнення змісту навчання відповідно до отриманих результатів. Організаційний етап передбачає формування груп за проблемним принципом, методичне забезпечення навчання вчителів іноземних мов; відбір технології навчання, підбір та підготовка тренерів [3]. Таких поглядів дотримується і О. Маркушевська, котра додає до цього переліку компонентів *операційний* компонент, який, за твердженням науковця, розділяється на змістовно-операційний і операційно-діяльнісний.

Нам імпонує думка і С. Рягіна, котрий, аналізуючи компоненти методичної компетентності, акцентує на *мобільності* знань, яка, за його переконанням, має постійне відновлення знань для успішного вирішення завдань, *гнучкості* методу, що передбачає застосування методу залежно від умов, *критичності* мислення, яке прогнозує

творче, нестандартне мислення та *відповідальність* за дії. Паралельно з компонентами методичної компетентності науковець розглядає структуру науково-методичної компетентності та виділяє такі її компоненти:

а) *мотиваційний* – сукупність потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, ставлень, адекватних цілям і завданням педагогічної діяльності, та їх інтегративних комплексів;

б) *когнітивний* – сукупність знань, необхідних для здійснення педагогічної діяльності;

в) *операційний* – сукупність умінь і навичок, необхідних для практичного вирішення навчальних і виховних завдань;

г) *особистісний* – сукупність важливих для професійної педагогічної діяльності особистісних якостей [7].

Ми повністю поділяємо думки науковців, водночас звертаємо увагу на структуру методичної компетентності за О. Овчарук, Л. Базиль, котрі розглядають методичну компетентність як цілісне поєднання освітньо-змістового, мотиваційного та діяльнісно-практичного компонентів. На нашу думку, критеріями освітньо-змістового компонента є ерудованість, фактичні знання з навчальних дисциплін гуманітарного циклу, практичний досвід їх викладання у вищій школі, мотиваційного – розвиток професійно-методичних умінь, формування внутрішньої потреби до самовдосконалення, діяльнісно-практичного – виконання практичної діяльності на різних рівнях складності, в різноманітних навчально-виробничих ситуаціях, правильна діяльність викладача на професійному рівні, методичний аналіз нових подій чи фактів в освітній галузі.

Важливо зазначити, що всі згадані компоненти та критерії методичної компетентності є тісно взаємопов'язаними.

Не можемо не згадати і про підходи розвитку методичної компетентності викладачів, оскільки вважаємо, що вони є безпосередніми складниками внутрішньої культури методичної компетентності, які виражаються через призму професійних знань. У своїх працях В. Галай наголошує на тому, що до складу методичної компетентності входить і методична культура, і методичне мислення, і методична творчість і мобільність викладача [2]. Н. Нікула в дослідженні говорить про існування різноманітних підходів до визначення критеріїв та показників культури викладача загалом, однак визначає методичну культуру як інтегративну якість особистості та діяльності педагога, що представлена сукупністю компонентів, а саме: ціннісно-мотиваційним, когнітивно-праксеологічним, операційно-діяльнісним, творчо-рефлексивним [5].

Нині загальноприйнятим вважається розглядати компоненти методичної компетентно-

сті в сукупності з критеріями та рівнями. Однак, аналізуючи науково-методичні доробки вчених, доходимо висновків, що важливого значення набувають знання методик викладання навчальних дисциплін, умінь планувати, структурувати різні форми організації методичної роботи; на основі запропонованих критеріїв відбирати зміст навчального матеріалу для студентів. Отже, важливими є вибір оптимально правильної методики викладання дисциплін гуманітарного профілю, форм організації освітнього процесу, вміння методично обґрунтовано організувати діяльність відповідно до поставлених цілей, а також володіння прийомами зацікавленості щодо дисциплін гуманітарного спрямування. Оскільки синхронність розвитку української освіти щодня продукує нові підходи до раціонального реформування, яке має розвиватися в кращих традиціях вітчизняного просвітництва [11, с. 211].

Кожен із зазначених критеріїв методичної компетентності має свою систему показників, які відображають як якісні так і кількісні рівні сформованості, ступінь розвиненості методичних та методологічних особливостей викладача. На певному рівні розвитку проявляються ті чи інші критерії сформованості методичної компетентності. Ми повністю поділяємо думки науковців та вважаємо, що кожному із зазначених нами компонентів властиві загальні критерії. Відповідно до методичного інструментарію критерії до компонентів методичної компетентності частково стримують викладачів коледжів в оцінці власної роботи. Нам імпує багатокритеріальний підхід компонентів І. Клак. Аналізуючи науковий доробок ученої, ми дійшли думки, що компонентам методичної компетентності властиві «універсальні» критерії: *змістовий*, який передбачає засвоєння системи відповідних професійно значущих знань і вмінь; *мотиваційний*, в основі якого лежить твердження, що будь-яка діяльність людини викликана певними мотивами; *діяльнісний*, який включає прояв професійної комунікативної компетентності, апробованої в дії; *когнітивний*, який відображає повноту й дієвість знань у процесі виконання різних видів професійної діяльності, рівень володіння знаннями змісту компетентності; *комунікативний*, який відображає володіння комунікативними технологіями ведення діалогу, здатність побудови цілісних, зв'язних, логічних висловлень під час проведення навчальних занять; *рефлексивний*, який передбачає закономірності та механізми власної професійно-методичної діяльності [4]. Вважаємо, що окреслена проблема віддзеркалює світову тенденцію розвитку методичної компетентності через вищезгадані компоненти та критерії.

Для чіткого розуміння проблем розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін, формування методичної культури

та компетентності студентів педагогічних коледжів першочергово маємо розглядати саму траєкторію методики викладання навчальних дисциплін гуманітарного спрямування. Це дасть змогу викладачам здійснювати систематичне дослідження власної методично-педагогічної діяльності, її прогнозування, результативність та подальший вплив на студента через означені компоненти та критерії. Саме методична підготовка має стати системоутворюючим фактором професійної підготовки майбутніх учителів із розвинутою методичною компетентністю і всі дисципліни від психології до філософії мають бути орієнтовані на підготовку майбутнього фахівця [6, с. 9]. А це залежить від того, наскільки високим є рівень сформованості, розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін.

В умовах сьогодення особливу роль відіграють науково-методичний потенціал викладача, його прогресивна педагогічна діяльність, чітке усвідомлення необхідності належного виконання професійної функції. Вважаємо, що саме ці професійні обов'язки є джерелом становлення та особистісного розвитку викладача, його ставлення до професійно-методичної діяльності як до цінності. Рівень розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів залежить не тільки від концептуальних основ структури і змісту засобів навчання, а й уміння застосувати знання в педагогічній і громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції, вільно оперувати ними. Сюди зараховуємо рівень професійного розвитку, який викладач набуває внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, чітке визначення напрямку своєї діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі розвитку методичної компетентності, передбачення кінцевого результату в процесі викладання. Важливою складовою частиною є самоорганізація професійної діяльності, яка конкретизує рівень професійної майстерності, ерудицію викладача, глибоке знання дисциплін гуманітарного спрямування, методики викладання, володіння практичними навичками, науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, виконанням дослідницької роботи, методичним аналізом наукової літератури.

За великим переліком вимог до рівнів розвитку методичної компетентності викладачів важливо не забувати і про причини недоопрацювань, бачити у своїй роботі не тільки досягнення, а й невдачі, на високому методичному рівні будувати ефективні комунікативні відносини в міжособистісній взаємодії викладача та студента.

Висновки і пропозиції. Беручи до уваги вищезазначені компоненти, критерії та рівні розвитку методичної компетентності, можемо зробити висновок про значущість та важливість їх

у фаховому зростанні викладачів педагогічних коледжів. Наявні дефініції дають змогу визначити, що узагальнюючими поняттями, які дозволяють охарактеризувати рівень сформованості розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін, є вищезазначені компоненти. Від того, наскільки методичний рівень розвитку відповідає компонентам методичної компетентності, залежить рівень сформованості професіоналізму викладачів коледжів. На думку Т. Федірчик, саме компоненти, які детермінують неповторну індивідуальність викладача-професіонала, забезпечують ефективність і оптимальність його науково-педагогічної діяльності [8, с. 76].

Безумовно, в сучасних умовах реформування освіти перераховані критерії є досить актуальними, однак повною мірою не вичерпують усього різноманіття варіантів формування структурних і змістовних компонентів методичної компетентності викладачів педагогічних коледжів. На основі аналізу в галузі освітньої теорії й практики можна зробити висновок, що єдиного погляду на визначення структури розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін педагогічних коледжів не існує. Це дає нам підстави для подальшого дослідження означеної теми та узгодження поняття «компоненти розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін» із сучасним інноваційно-освітнім простором.

Список використаної літератури:

1. Волощук А. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир. 2012. 20 с.
2. Галай В. Розвиток методичної компетентності вчителів технологій в умовах модернізації вищої освіти. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2010/2010_2_11.pdf
3. Івашнова С.В. Вдосконалення методичної компетентності вчителів іноземної мови початкової школи в роботі Р(М)МК(Ц). URL: <http://intkonf.org/ivashnova-sv-vdoskonalennya-metodichnoyi-kompetentnosti-vchiteliv-inozemnoyi-movi-pochatkovoyi-shkoli-v-roboti-rmmkts/>
4. Клак І.Є. Критерії, рівні та показники сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови. 2017. URL: <https://naub.oa.edu.ua/>
5. Нікула Н. Критерії та показники сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2016. С. 4–16. URL: <http://journals.uran.ua/appro>

6. Пасов Е.І., Кузовлев В.П., Царькова В.Б., Учитель І.Я. Майстерність і особистість. Просвіта. 1993. 159 с.
 7. Рягін С.Н. Проектування змісту профільного навчання в старшій школі. *Шкільні технології*. 2003. № 2. С. 121–137.
 8. Федірчик Т.Д. Теоретико-практичні аспекти управління розвитком педагогічного професіоналізму викладача вищої школи в системі діяльності класичного університету. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2017. № 1. 448 с.
 9. Хомич В. Формування особистості вчителя: компетентнісний вимір. *Рідна школа*. 2012. № 11. С. 18–22.
 10. Цюняк О.П. Формування професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2015. 200 с.
 11. Чумак М. Соціокультурна роль науково-педагогічної інтелігенції у розвитку вітчизняного просвітництва 19 століття. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Випуск 26. Ч. 1. 2019. С. 211–216.
-

Lyktei L. Components, criteria and levels of formation of method competence of teachers of humanities in pedagogical colleges

The components, criteria and levels of methodological competence formation, their role in the professional growth of teachers of humanitarian disciplines in pedagogical colleges, influence over students are analyzed in the article. On the basis of the analysis of psychological and pedagogical researches the essence of components, criteria and levels is revealed, since the new educational paradigm is oriented towards the personal enhancement. Through the prism of scientific and methodological foundations the basic views on the growth pattern of methodological competence of teachers of humanitarian disciplines are substantiated. The criteria of methodological competence, according to which the level of development of the phenomenon is tracked, are considered. We have analyzed and presented the researchers' views on the development of teachers' methodological competence, since most of the scholars consider it as a clearly structured system of components. The diversity of ideas and experiences in the context of the active application of components in today's educational and professional space is outlined in the article. Much attention is paid to the specification of the main components, criteria and levels of development of methodological competence, because certain components characterize those personal qualities that are indispensable indicators of the teaching profession.

Giving consideration to the development essence of methodological competence of teachers of humanities in the educational sector, basing on scientific and methodological researches within the study of development of methodical competence in general and preparation of future specialists (teachers) in particular, taking into account the peculiarities of the pedagogical profession and pedagogical teaching of teachers in pedagogical colleges, we will try to define components, criteria and levels of development of teachers' methodological competence in preparing students for pedagogical specialties.

In our opinion, each of the components includes a number of functions, the acquisition of which enables teachers to improve methodological knowledge, diagnostic, prognostic, organizational skills and abilities. Based on scientific and methodological research, we state that the components of the methodological competence are presented as integration characteristics that belong to the system of scientific-theoretical and methodological awareness of teachers of pedagogical colleges.

Key words: *competence, methodology, methodological competence, development of methodological competence, components, criteria, teacher of humanitarian subjects, pedagogical college.*